

ԲԱԶՄԱՎԷՊ ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ - ԳԻՏԱԿԱՆ - ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՌՅՀԶ - ՌՅՀԷ

ՀԱՏՈՐ

ԶԴ

1927

ԱՊՐԻԼ

ԹԻՒ 4

Ս. ՂԱԶԱՐ

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԱՊՐԻԼ 27

Այս օրը տարի Մեծին Մխիթարայ մահուան տարեդարձին անմահութեան նոր շունչ մը կը ծաւալի. մահը կարծես աւելի արգասաւոր ու յաւերժացնող է քան կեանքը. անոր անձինն երկու դարէ աւելի է տակաւին պաղած չէ, ամէն օր կը վերածնի բազմութեան մը սրտին մէջ՝ հոգեզմայլ տարփողումով:

Մխիթար կ'իշխէ մահէն անդին ալ. գուցէ մարդու մը բուն իշխող մասը գերեզմանէն անդին կը սկսի. կեանքը կ'ուրուագրէ միայն՝ որպէս զի մահը լրացնէ ու գեղեցիկէ. կեանքը կը ծնանի՝ որպէս զի մահն անմահացնէ անոր ծնունդը. այսպէս անձը ալ լոկ անհատ մը չ'ըլլար, այլ համագործակցութեան տարր մը ժողովուրդներու զոյւթեան մէջ, նոյնացող զանգուածին էութեան հետ, անոր պէս

անսահման, անոր պէս յաւիտենական. ինքն ալ փոխադարձ կու տայ իր փառքէն ցոլք մը ամբոխին, իր երջանկութենէն բուրում մը քաղցածներու. Մխիթարայ յայտնութիւնն այդ երկու ոյժերուն՝ անհատականին և հաւաքականին ձուլումը կը ստեղծէ:

Ինք կ'ըլլայ մին այն անձերէն՝ զոր արտադրելու համար ստէպ ժողովուրդներ կը սպառեն իրենց ոյժն և գոյութիւնն ալ, յետոյ այդ անձէն ընդունելու նոր կեանք ու նոր զօրութիւն: Անկարելի չէ անհեղձ ժողովուրդներու պատմութեան մէջ անգիտակցութեան դարեր, հեղգ ու մեռելական երեւոյթով, ուր սակայն թաքուն ոյժեր և ազդակներ կը շարժին ու կը գործեն տեսակ մը անզոր անտեսութեան մէջ, յեղակարծ յորդեւու բեղուն արտադրութեամբ:

Մխիթարայ երեւումը այդպէս կը ներ-

կայանայ. հիւծումի ե քնջման քանի մը դարեր հարկաւոր կ'ըլլան այդ վերանորոգողը սերելու համար: Մնունդ քաւտանջ յոյսերու ե ժողովրդեան մարմնող կեանքին՝ նոր կեանքով ու զոյութեամբ կ'օժտէ այդ ժողովուրդը. սպառող կ'ըլլայ ծեր քաղաքակրթութեան, նոր մը հիմնելու համար. խորհուրդի մը պէս կը յայտնուի՝ արփենի լոյսեր հրավառելու համար. արշալոյսի պէս զուարթացուցիչ, գիշերուան պէս մխիթարող:

Մխիթար երեւան կու գայ իբր նորագոյ ժողովրդեան հոգեկան կեանքին (հոս կրօնական կէտը նկատի չէ՝ առնուած). այդ տեսակ անձը զաւակ ըլլալու է բուն զանգուածին. ե իրաւամբ ինք ապրած ե զգացած է այն բոլորը, իր սիրտը բարախած է այն ամէնով՝ որով ժողովուրդը տուայտած ու հրճուած է. իր հոգին սիրարբած է անինի ե արեան հայրենի կարմիր սրբութիւններով: Յետոյ կը տեսնենք որ իբր գործիչ, սոսկ անհատ մը չի յայտնուիր այլ իբր ներկայացուցիչ. իր մէջ անձը երեւան կու գայ ժողովրդեան կամ ըսենք հաւաքական ոյժի բոլոր կարողութիւններով, ուր տիրապետող ոչ մէկ տարր կայ, բայց փոխարէն բոլոր կենսունակ զօրութիւններն համերաշխ ու արգասաւոր համախմբութիւն մը կազմած են բանին ե ողջմտութեան ճառագայթներուն ներքեւ. այդ բոլոր յատկութիւններն ու ձիրքերը խորունկութենէ աւելի տարածականութիւն ունին ընդարձակութեւն ե ընդգրկելու ժողովրդեան բոլոր խաւերն ալ. իր բոլոր իղձերը դիմած են զանգուածին. այս տեսակէտով առաքեալ

ի ամենաշերմ ձկտումներ ունեցած է միշտ:

Երեւան կու գայ նաեւ իբր նախագահագիւր ե ծրագիր. այդ տեսակ անձը կը կրէ իր մէջ ժողովրդեան հոգին, անոր շունչը, անոր տեսականը, որ ժամանակի աւերումներէն ու սպանութենէն ճողոպրած կը վերապրի միշտ աննիւթ սրբավայրի մը մէջ, սպասելով եզական անձին՝ անոր մէջ զետեղելու իր բոյնը: Մխիթար այդ անձն էր ու բերածը լոյսն էր իր մէջ իշած դարերու երկնքէն:

Ինք կը յառաջէ ապագայի այդ գահագիւրականով, բորբոքուն կամքով, անհատնում զօրութեամբ ե նուաճումներու յոյսով, իրագործելու համար ազգին զարգացումը, ազատութիւնը, հայականութիւնը. բոլորն ալ ողջ գիծեր արդիւնացած իրենց ծրագրի կատարելութեան մէջ:

Մարդկային ոչ մէկ զաղափարական չէր կրնար ասկից աւելի իրականութեան մօտենալ. այս պատճառաւ մենք նայեցանք Մխիթարայ իբր լոյսէն աւելի կենսունակ իրի մը, որովհետեւ անեղծ երջանկութիւններ բողբոջեց մեր մտքի վայելքներուն մէջ. իբր երկնքի կապոյտէն աւելի յուսալից բանի մը, վասն զի փառահեղ տեսականներ հրաշագործեց մեր սրտի անհունին մէջ. ըմբռնելի է ուրեմն երբ հիմակ ալ կը մերձենանք իր շիրմին իբր մեր էութեան որրանին, իբր մեր կեանքի զրաւականին:

Անկարելի է որ մարդ ճանչնայ գինքը, ծանօթանայ իր գործին, չմայրուի ե չաքանչանայ:

Չ. Կ. ՔՐԻՊՍԿԻՆ